

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ

ԱՐԻԻԿ ձեռնարկուած գործ մը կըրնան ի կատար ածել այն ատեն միայն՝ երբ անոնցմէ մին շարունակաբար ուղղութիւն տալ անոնց գործունէութեան և վարէ նոյն նպատակին ձգտող աշխատանքը։ Ակնյայտ իրողութիւն մըն է այս պարագան, ուստի առարկութիւն չի վերցնել ըլլալով քացարձակ անհրաժեշտութիւն մը ընդհանուր ներդաշնակութեան մը ստեղծումին համար։ Պահ մը երեւակայեցէք խումբ մը թիւաբարողներ նաեւ մը մէջ՝ որոնցմէ իւրաքանչիւրը տարբեր ուղղութիւն մը երթալու համար ճիգ ի գործ դնէ։ Եթէ օրերով իսկ աշխատին, անոնց աշխատանքը ապարդիւն պիտի ըլլայ։ Առանց առաջնորդութեան, ամէն աշխատանք դատապարտուած է չփութութեան մատնուելու և խանգարուելու։ Անոնք որոնք բանակի մը մէջ կամ պատերազմի դաշտին մէջ եղած են գիտեն թէ ինչքան կարևոր է պետի մը կամ հրահանգ տուողի մը ներկայութիւնը բարւոք գործունէութեան համար, և ինչ որ անհրաժեշտութիւն է բանակին համար, ճիշդ է նաև ընկերային օրեւ խմբաւորման համար։

Օրեւ առթիւ երբ մարդիկ փափաքին հաւաքական աշխատանք մը տանիլ, անոնց առաջնորդող մը անհրաժեշտ է։

Երբոր պետը ստանձնէ առաջնորդութիւնը, աշխատանքին մէջ կը մտնեն ճշտութիւն և հեղինակութիւն և կարգուսարքը կը յաջորդէ խառնաշփոթութեան։ Պատմութեան մէջ դանադան ճակատամարտներու ընթացքին գէշ առաջնորդուած ջոկատներ չփութութեան մատնուելով պարտուած են, մինչդեռ զօրեղ սպարապետի մը հրամանատարութեամբ յաղթանակը կրնայ ըստոյգ ըլլալ։ Լաւ վարչաձևի մը ներքեւ, ժողովուրդ մը կարգապահ կ'ըլլայ, մինչդեռ կոռաւարելու յօռի ձեւ մը կրնայ յեղափոխութիւն և անբաղձալի կացութիւն ստեղծել։ Առանց առաջնորդութեան, ոչ ազգային կեանք, ոչ ընկերային և ոչ ալ զինուորական գործունէութիւն կրնայ ըլլալ։

Մարդկային ընկերութիւնը սկիզբէն ի վեր իր պատմութեան ընթացքին, ընտրած է իր առաջնորդները, որոնց քրդացած անունները նուիրապետութիւն մը կը շինեն։ Իւրաքանչիւր անգամ որ թագաւորներ, իշխաններ, առաջնորդներ, չարաչար վարուելով ժողովուրդին հետ կեղեքած են զայն, վար առնուելով նոյն ժողովուրդին կողմէ կորսնցուցած են իրենց զիբքը, ուրիշ մը յաջորդած է անոնց։ Երբոր Հոսովմէական կայսրութիւնը իր վարչական և զինուորական ոյժը կորսնցուց, անխիստ նական ժամանակաշրջանէ մը ետք մէջնեղ եկաւ աւատապետական գրութիւնը։ Դարձեալ երբ Ռուսիա դադրեցաւ մենատիրական և ցարական վարչաձև մը ունենալէ, պիւրօքրաթները ձեռք առին կոռաւարութիւնը։ Ամէն ատեն ալ յեղափոխականները ծայրայեղ են և խոտուեմներ ունին ապագային իրագործելի, բայց հակառակ իրենց փափաքներուն և խոտուեմներուն, երբեք չեն կրցած ճշմարիտ հաւասարութիւն բերել։ Հաւասարութիւնը պէտք է հասկնանք առիթ՝ այսինքն ամէն տաղանդ իրաւունք պէտք է ունենայ իր կարողութիւնները ծաղկեցնելու, նախադրուած ասպարէզի մը մէջ, և ասոր համար պէտք է առիթ տրուի ամէն անհատի անխտիր։ Ըշմարիտ է որ ամէն ոք հաւասար է օրէնքին առջեւ, բայց չենք կրնար մտածել իշխողի և հպատակի, հրամայողի և հրամայուողի միջև հաւասարու-

թեան մը, ինչպէս չենք կրնար մտածել ընկերութեան մը մասին որ առաջնորդ չունի:

Մարդկութիւնը իր պատմութեան երկար ընթացքին, յարաբերաբար ուրիշ գիւտերու, տարօրինակօրէն քիչ թիւով հնարքներ գտած է ընտրելու իր առաջնորդները: Ժառանգաբար իշխելու ձեւը կանխագոյն մեթոտն է. և անտարակոյս որդեգրուած էր բոլոր թափառաշրջիկ ցեղերու կողմէ, որոնց մէջ երկցագոյն գաւազը միշտ կը յաջորդէր իր հօր: Եթէ պատահե՞ր որ աւագ զաւակը չընտրուէր իբրեւ իշխող, եղբայրներու միջև տեղի կ'ունենար արիւնալի և ողբերգական կռիւներ և ցեղը կը բաժնուէր հերձուածներու: Յոյն ողբերգութեան ինչպէս նաև Ս. Գրքին մէջ կը գտնենք նմանօրինակ պարագաներ: Հին մեծագոր միապետութիւններու ատեն, իշխանութեան փոխանցումը խաղաղութեամբ տեղի կ'ունենար, և ժառանգաբար թագաւորական ժիրանին և մականը ստացողը կը շահէր անվերապա յարգանքը իր ժողովուրդին, անսահման արժէքով բեկսրիմ մը:

Նափօլէօն որ հզօր կայսրութիւն մը հիմնել կը ցանկար, զիտցաւ և կշռեց այս պարագան: Անիկա գիտէր թէ թագաւոր մը, — նոյնիսկ պարտեալ —, ի վերջոյ դարձեալ թագաւոր էր, բայց ինքնաստեղծ կայսր մը պէտք էր իր դիրքը ամրացնել տեսպէս շահուած յաղթանակներով:

Ժառանգութեամբ իշխանութիւն փոխանցելու անպատեհութիւններէն զխառնաբոյրը, աւագ զաւակին ինչ ինչ տկարութիւններն են, մտային կամ մարմնական: Գործառութեան պակաս կամ տհասութիւն: Վաճառականական մեծ հաստատութիւններու մէջ ալ պարագան նոյնն է: Ապա ուրեմն, ժողովուրդ մը կամ հաստատութիւն մը պէտք է վստահուի անկարող առաջնորդի մը որ իրեն յանձնուած պատասխանատուութեանց զիրակցութիւնը պիտի չունենայ, և կամ պիտի չկարողանայ դանձաբաւագոյնս կատարել: Բնականաբար ոչ: Կարգ մը երկիրներու մէջ ուր յաջորդութեան այս ձեւը որդեգրուած է և աւանդութիւնը կը պահանջէ սովորութեան կըր-

կնութիւնը, բացառութիւններ կ'ըլլան երբ թագաւոր մը կամ գահաժառանգ մը անկարող ըլլան ստանձնելու իշխանութիւնը: Անգլիոյ մէջ, օրինակի համար, գահակալութեան յաջորդութիւնը շատ անգամ փոփոխութեան ենթարկուած է խորհրդարանին կողմէ: Մեծ ձեռնարկներու աէր տուտրականներ ի կենդանութեան, իրենց գաւազներուն իրաւունքը որոշ սեղմութեան կ'ենթարկեն, սահմանափակելով անոնց պահանջքը, երբ գաւազներ նոյն ասպարէզին համար պէտք եղած տաղանդը ցոյց չեն տար: Պէտք է խոստովանիլ որ ողջմտութեամբ կառավարուած և խորհրդարանի երաշխաւորութիւնը ապահոված ունենալով միևնափայլական իշխանութիւնը մեծ առաւելութիւններ ունի բաղդատած ուրիշ վարչաձևերու:

Անձնականութիւն, ողջմտութիւն և զօրաւոր նկարագիր՝ հարկեցուցիչ զորածններ են պետի մը կեանքին մէջ: Ունէ իշխող պէտք է ունենայ անպայման այս տուեալները: Բոլոր առաջնորդները որոնց կարողութիւնը հարցական կը մնայ, հեղինակութեան պակաս մը կ'ունենան: Ընտրեալ առաջնորդ մը անփիճելի հեղինակութիւն պէտք է ունենայ անոնց վրայ՝ որոնք ընտրած են զինք. բայց յաճախ կը պատահի որ ընտրուողի մը մէջ պակսին էական նկատուող արժէքներ, այն ատեն խեղճ մարդը ստուերի մէջ և աննշան կը մնայ: Եթէ ընտրեալ մը զինք ընտրողներու կէտէն աւելին քուէն չէ շահած, այն ատեն ազգին համար կը սկսի տագնապալի և քառասան շրջան մը: Մեծ ժողովուրդներու կեանքին մէջ, շատ անգամ, տարակոյսի և յուսարեկութեանց պահեր կը սկսին, մահաւանդ երբ ընտրեալ մը չի շահիր ամբողջ ժողովուրդին անվերապա վստահութիւնը:

Համայնքի մը առաջնորդ ընտրելը աւելի դժուար է երկրի մը առաջնորդը ընտրելէն, երբ ան ժամանակ մը ետք պիտի վերընտրուի: Խնչպէս կրնայ համայնքին առաջնորդը հնազանդութիւն պահանջել իր ժողովուրդէն երբ ատեն մը ետք անոնց քուէներուն պէտք պիտի ունենայ վերընտրուելու համար: Մեծ ամասնութեան քուէով պիտի մը ընտրելը լաւագոյն ձեւը չէ: Հանրապետական երկիրները տեսած են այս սխալէ մին անպատեհութիւնները և որդե-

գրած են պատգամաւորներու գրութիւն մը։ Ժողովուրդի առաջնորդ ընտրելու արդիական ձև մըն ալ կայ ըստ որուն ընտրելիները կը հարկադրուին քննութենէ մը անցնել, և յաջողելու պարագային միայն իրենց պաշտօնին կը կոչուին։ Այս ձևը նախապէս կիրարկուած է Զինատանի մէջ խզ աշխատի զօրու է Ծրանսայի մէջ։ Եթէ ճիշդ է որ այս դրութեան մէջ ամէն ոք առիթ մը ունի կարեւոր պաշտօններ ձեռք ձգելու, այսուհանդերձ լուրջ սխալներու մէջ ինչալու վտիւր կայ։ Մարդ մը որուն խմացական կարողութիւնները դանդաղօրէն կը զարգանան, և զուցէ քառասուն տարեկանին միայն կարենար սքանչելի առաջնորդ մը ըլլալ, աւելի կանուխ տարիքին անյարմար կը նկատուի իրեն յանձնուելիք պաշտօնին։ Առաջնորդի մը կարեւորագոյն արժանիքները յաճախ չեն երևիր, նոյնիսկ չեն ճանչցուիր քննութեանց ընթացքին։

Բնական է որ տարիքի յառաջացումով մարդ աւելի փորձառութիւն ձեռք բերէ պայմանաւ որ ապուշ չըլլայ կամ բան մը սորվելու համար ինքզինքը փակած չըլլայ աշխարհին դիմաց։ Ապա ուրեմն կարեւոր պաշտօններու համար ծննդեան վկայականներու նախկու է։

Ամենէն գործնական դրութիւնը, նախ ամենէն պատասխանատու պաշտօնեան ընտրելն է, յորմենհետէ կարգաւ իշխանութեան նուազ կարեւոր պաշտօնեաները կ'ընտրուին այսպէս։ — Պետք որոշ չափով մը իրմէ ստորագրաւ պաշտօնեային ալ արարքներուն տեսակ մը պատասխանատուն կը նկատուի։ Ուրեմն նախագահը պիտի ընտրէ իր վարչապետը, խորհրդարանի հաւանութեամբ։ Վարչապետը իր կարգին իր նախարարները, արտք ալ զանազան պաշտօնատուներու պատասխանատու անձերը, և տակաւին այս վերջիններն ալ պաշտօնատանց մասնակի ճիւղաւորութիւնները։ Այս ձևով, գլխիվայր բուրդ մը շինած կ'ըլլանք որ թէև ճարտարապետականօրէն անխմատ է բայց և այնպէս յաջող վարչութեան մը ստեղծումին համար անհրաժեշտ։

Այս դրութիւնը լաւ է, այնքան որքան մարդկայնօրէն մեր հնարքները լաւ են... Թէև տեսականօրէն կարելի, բայց գործնականապէս թերիներ ունի և անկատար է։ Նախազահի և նախարարներու ընտրութե-

նէն դուրս, միւս մնացեալ պաշտօնները անհրաժեշտաբար կախում պէտք է ունենան ընտրելիներու իրենց գիրքին համար գիտական և մասնագիտական հմտութենէ և մասնաւոր պատրաստութենէ, ինչպէս նաեւ բարոյական աւելի հիման մը և պարկեշտութեան։ Քանի որ երկրի մը շահն է որ խնդրոյ առարկայ է այստեղ, ուրեմն պաշտօններու համար պէտք չէ նկատի առնել ինքապաշտական կարծիքներ, կրօնք, դաւանանք, բարեկամութիւն կամ ազգակա-նութիւն։ Բայց ճշմարտութիւն է որ ոչինչ կ'արգիլէ մարդը զօրաւոր զգացումներ ունենալէ։ Քիչեր կան որոնք... ճշմարտութիւնը Պաշտօնէն աւելի սիրեն։ Բարեկամութիւններ, խնամութիւն և քաղաքական զանազան հոսանքներու և մտայնութեանց ենթակայ ըլլալը այս պարագային, ցաւալի-օրէն մեծ դեր կը խաղան։ Եթէ ամէն ոք կարենայ իր զգացումները սանձել, ճշմարտ արժէքներ կրնան երևան գալ։

Վերջապէս, յուսահատութեան պարագաներու, երբ ժողովուրդի մը ներքին վարչութիւնը կազմալուծուած է, ընտրութիւն տեղի չունենար, այլ՝ զօրաւոր անհատականութեամբ մէկը ինքզինքը կը պարտադրէ ժողովուրդին։ Քրօմուէլ ձիաւորներու ջոկատի մը խմբապետն էր միայն։ Նափօլէօն լոկ հրամանատար մըն էր, որ ինքզինքը պարտադրեց ժողովուրդին։ Մեր ազգային պատմութեան մէջ ալ կան օրինակներ։ Ի մտի ունեցէք, ոնէ մէկը որ բռնութեամբ և ոյժով գիրքի կը հասնի, առաջնորդելու անհրաժեշտ արժանիքները պէտք է ունենայ։ Այլապէս, եթէ չունենար, պիտի չկարենար գիրքի և պատուի հասնիլ։ Հոս՝ դժուարութիւնը գիտնալն է թէ իր արժանիքները բարբի՞ մը կառավարելու մէջ կը սահմանափակուին թէ ամբողջ ժողովուրդ մը։

(Շարունակելի)

Ա. Մ.

